

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Med kønnet tilbage til den politiske historie

Rosenbeck, Bente

DOI (link to publication from Publisher):
[10.5278/freia.14142038](https://doi.org/10.5278/freia.14142038)

Publication date:
1994

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):
Rosenbeck, B. (1994). *Med kønnet tilbage til den politiske historie*. Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold, Aalborg Universitet. FREIA's tekstserie Nr. 14 <https://doi.org/10.5278/freia.14142038>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Bente Rosenbeck

Med kønnet tilbage til den politiske historie

FREIA

*Center for Kvindeforskning i Aalborg
Institut for Samfundsudvikling og Planlægning
Aalborg Universitet
Fibigerstræde 2
9220 Aalborg Ø.
Tlf.: +45 98-158522 Fax.: +45 98-153298*

Tekst
August 1994

14

Bente Rosenbeck

**Med kønnet tilbage til den
politiske historie**

Bente Rosenbeck:
Med kønnet tilbage til den politiske historie

Tekst udgivet af:
FREIA, Center for Kvindeforskning
Institut for Samfundsudvikling og Planlægning
Aalborg Universitet
Fibigerstræde 2
9220 Aalborg Ø
Tlf. 98-158522

Tryk: Kopicentralen AUC, 1994

Layout: Inger Jensen og Ellen Nyrup Pedersen

ISSN: 0907-2179

FREIA's tekstserie indeholder foreløbige arbejdstekster, papers til konferencer og seminarer, projektbeskrivelser, foredragsmanuskripter, kapitler fra bøger mv. lavet af forskere med tilknytning til FREIA eller forskere, som har besøgt centret. Formålet med tekstserien er at udbrede kendskabet til FREIA's aktiviteter både internt og eksternt. Redaktører af serien er Ann-Dorte Christensen og Ruth Emerek. Teksterne kan bestilles ved Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, tlf. 98-158522 lokal 2452.

FORORD

I april 1994 var FREIA, Center for Kvindeforskning ved Aalborg Universitet, vært for den fjerde årskonference i Foreningen for Kvinde- og Kønsforskning i Danmark.

I den anledning har vi optrykt fire af plenumforedragene i FREIA's skriftserie. Det drejer sig om:

- Anna-Birte Ravn: *Kønsarbejdsdeling - diskurs og magt*. Tekst nr. 13.
- Bente Rosenbeck: *Med kønnet tilbage til den politiske historie*. Tekst nr. 14.
- Jytte Bang og Susanne Stubgård: *Piger og fysik i gymnasiet*. Tekst nr. 15.
- Harriet Bjerrum Nielsen og Monica Rudberg: *Jenter og gutter i forandring*. Tekst nr. 16.

Det sidste plenumforedrag - Anette Warring: *Tyskerpiger - køn, nationalitet og seksualitet* - er publiceret i tidsskriftet "Kvinder, Køn og Forskning" nr. 2, 1994.

Ann-Dorte Christensen
Ruth Emerek
Marianne Rostgård

Den store og den lille historie

Hvis nogen for 10 år siden havde fortalt mig, at jeg skulle stå her og holde et oplæg om politik, ville jeg have sagt, at det var løgn. Det var ikke kun mig, men mange andre med mig, der dengang fremhævede dagliglivets og den lille historie som den vigtigste for kvinder; en historie, som vi hævdede lå bag den store, politiske historie. Det var sikkert både rigtig set og sagt dengang. Men hvordan er det gået til, at kønnet og kvindehistorikerne er vendt tilbage til den politiske historie?¹

I 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne blev der især i USA ført en debat under overskriften kultur eller politik. Var det vigtigst at se på kvinders liv i den private sfære eller den offentlige sfære. Skulle kvindehistorikere gribe ned i dagligdagen og skildre de mange kvinders liv, eller skulle de studere de trods alt få kvinder, der gjorde oprør, gik ud på arbejdsmarkedet osv? Den politiske historie blev ofte prioriteret meget lavt, nærmest afvist.²

I Danmark var det i midten af 1970'erne arbejderkvindernes historie, der ekspanderede, og her var det i første omgang lønarbejdet og den faglige og politiske organisationshistorie, der fængede. Men hurtigt skete der en vægtforskydning fra arbejderbevægelsens til arbejderklassens historie med en stigende interesse for dagliglivets og arbejderkulturens historie. Hvorfor skete dette? Måske fordi de politiske og organisatoriske undersøgelser endte med at skildre kvinder som bagtrop. Når der skete en øget orientering mod kvinders særlige erfaringer i privatsfæren, var det muligvis en reaktion imod de elendighedsbeskrivelser, som ofte blev resultatet af at søge efter kvinderne i mændenes fodspor.³

I 1980'erne var det så absolut det kvindekulturelle udgangspunkt, der havde mest vind i sejlene. Dette må også ses i sammenhæng med, at

de kulturhistoriske dimensioner var forsvundet ud af historiefaget med dets professionalisering og modernisering i forrige århundrede. Det politiske paradigme blev dominerende og fastholdt en snæver opfattelse af politik, så snæver, at netop det har været med til at usynliggøre kvinder. Dette politiske paradigme er siden 1960'erne blevet udfordret af socialhistorie, mentalitetshistorie, kulturhistorie og kvindehistorie. På det sidste gælder denne udfordring den politiske historie selv, idet kvindehistorien i den nuværende fase vender sig mod politisk historie.⁴

Synliggørelse var et omfattende projekt, idet det ikke bare var kvinders liv, men en lang række fænomener, som blev betragtet som naturlige: familie, barndom, moderskab, faderskab, seksualitet og kærlighed, der nu blev anskuet som historiske. Dette førte til en øget interesse i disse fænomener som ide mere end realitet, og en øget opmærksomhed mod ændringer i betydning fremfor struktur. Hvordan var kvindelighed, mandlighed, barndom m.v. blevet konstrueret og konstitueret. Denne fase i kvindeforskningens udvikling er bl.a. af Sandra Harding blevet kaldt efterfølgervidenskab. Med det menes, at kvindeforskere fulgte i kølvandet på den moderne videnskab ved at supplere med kvindeaspektet og ved at afnaturalisere en lang række fænomener, som ikke tidligere var blevet historiseret. Med den moderne videnskab blev en række fænomener, som hidtil var blevet betragtet som absolutte sandheder afnaturaliseret, dvs. betragtet ud fra en samfundsmæssig og historisk synsvinkel. Køn, privatsfæren og familien blev defineret ud af samfundet. Kønsforskelle blev fortsat betragtet som et biologisk forhold og som del af de naturgivne forudsætninger. Ligesom den nye kvindebevægelse gjorde det private politisk, fulgte kvindeforskerne efter og gjorde det private videnskabeligt. Natur blev betragtet som historie, og det førte til en påvisning af, hvorledes køn og natur var blevet knyttet sammen, en sammenknytning med ideologisk, politisk betydning på grund af "det naturliges" normaliserende funktion.

Men nu er det ikke længere nok, at synliggøre den anden historie, nu er det selve opdelingen i den anden og den første historie, det andet og det første køn, der er til debat.

Kultur og politik

Kvinde- og kønshistorien var i den første lange fase orienteret mod at synliggøre kvinders liv og historie, men i anden omgang medførte dette en problematisering af fortidige begivenheder og deres betydning. Havde kvinder en renaissance? spurgte den amerikanske kvindehistoriker Joan Kelly allerede så tidligt som i 1977.⁵ Spørgsmål som, hvad Den franske Revolution og hvad industrialiseringen betød for kvinder og kønssystemet, er også blevet stillet. Dermed rejses spørgsmålet om kønnets betydning for den historiske udvikling. Det er således ikke kun samfundet, der former køn, men også køn eller kønssystemet, der former samfundet. Mens 1980'ernes udfordring var at synliggøre kvinder, er 1990'ernes udfordring at bruge denne viden til at påpege kønnets betydning som strukturerende princip i den historiske udvikling.⁶ Det betyder, at den politiske historie bliver relevant på en ny måde for kvindehistorien.⁷ Vi må sætte spørgsmål ved periodisering, ved hvad der er vigtige historiske begivenheder, ved hvad forandring og udvikling indebærer. Det vil faktisk sige, at det bliver nødvendigt at ændre på vores begreber om historie og om fortiden. Det er ikke nok at supplere den hidtidige historieskrivning, målet er en nyskrivning af historien.

1980'ernes nye Danmarkshistorie, udgivet af Politiken og Gyldendal i fælleskab, som begyndte at udkomme i 1988, havde ikke i større udstrækning inddraget kvinder og kvindehistorikere i forfatterkollektivet.⁸ Men der er også forskel på den Danmarkshistorie, som udkom i 1962 på Politikens forlag og på 1988 udgaven. Kvinders historie er medinddraget - omend i meget beskedent omfang.⁹ Den måde, den er

med på, afspejler ikke kun de mandlige historikeres manglende interesse for kvindehistorie, men også kvindehistoriens status i slutningen af 1980'erne. Når Kr. Hvidts bind 11 med titlen **Det folkelige gennembrud og dets mænd 1850-1900**¹⁰ lader sit afsnit om Den bedre halvdel handle om kærlighed, erotik, ægteskab og børn, så fastholder han kvinden i positionen som den anden, som værende udenfor samfundet. Det har været uhyre almindeligt, at betragte køn som irrelevant for den politiske historie.¹¹ Hvidts tilgangsvinkel er helt i overensstemmelse med store dele af 1980'ernes kvindehistorie, hvor den socialhistoriske og den kulturhistoriske tendens har været den dominerende. Socialhistorien ser historien nede fra, mens man inden for kulturhistorie lægger vægten på kvinders særlige erfaringer, på det private etc.

Den amerikanske kvindehistoriker Joan Scott har forsøgt at overskride den socialhistoriske og den kulturhistoriske tendens ved at knytte kvindehistorie til politisk historie. Scott fremhæver vigtigheden af at se på kønnets betydning for sociale, økonomiske og politiske magtforhold. Det betyder, at kvindehistorikere også forholder sig til den del af fortiden, som ikke umiddelbart handler om kvinder. Det er selvfølgelig stadig vigtigt at synliggøre kvinder og tage udgangspunkt i kvinders (og mænds) konkrete erfaringer, men køn betyder ifølge Scott også "knowledge about sexual difference". "I use knowledge, following Michel Foucault, to mean the understanding produced by cultures and societies of human relationships, in this case of those between men and women".¹² Det betyder, at kvinders situation skal analyseres både som erfaringer og som repræsentation. Opfattelser af køn, af kvindelighed og mandlighed, kan indgå i forskellige sammenhænge som f.eks. institutioner i form af billeder, symboler og ideer, der kan ligge fjernt fra det levede liv og praksis.

I det moderne samfund blev kvinder ikke i særlig høj grad repræsenteret i politik, de har ikke været politiske aktører, men selv om kvinder er fraværende, indgår "kvinde" og kønnet som repræsentation. Billeder af køn indgår i en række af det moderne samfunds sociale institutioner og politiske løsninger.¹³ Politisk historie kan således nyformuleres ved at medtænke køn som en kategori i de sammenhænge, som ikke umiddelbart handler om kvinder. Politikken er vendt tilbage - ikke i samme skikkelse, men ud fra en opfattelse af, at politik også er kultur, som implicit og eksplicit formidler mere end sit indhold, f.eks. opfattelser af køn, klasse og race. Den nye kulturhistorie ser ikke sig selv i opposition til politisk historie.¹⁴ Modsætningen mellem kultur og politik er under opløsning. Kvindekulturbegrebet er ikke længere udelukkende relateret til "hendes egen verden", til privatsfæren, men er blevet til en mere omfattende kulturanalyse, som også omfatter institutioner, hvor kvinder ikke er tilstede, men hvor kønnet eksisterer.¹⁵

Det er ikke længere kun barndom, kvindelighed etc. der opfattes og analyseres som konstrueret, men også politik, nationalisme, fattigdom etc. Endog videnskaben bliver betragtet som en social konstruktion.¹⁶ Ud fra denne forståelse, hvad er så historievidenskabens og historikerens opgave?

Den universelle mand som historiens subjekt

Det politiske paradigme blev som tidligere nævnt det dominerende i slutningen af forrige århundrede. At historie blev en profession og en videnskab betød, at faget - fra at være en beskæftigelse for journalister og litterater og andre amatører - blev en akademisk disciplin med et fast defineret genstandsområde og fastlagte metoder.

Kildekritikken kom om noget til at kendetegne professionaliseringsprocessen, og historie blev efterhånden varetaget af specialister - trænet på et universitet. Professionaliseringen har haft indflydelse både på rekruttering af historikerne, som kom fra et intellektuelt embeds- og professionsborgerskab, det egentlige småborgerskab eller det kapitalejende borgerskab og har desuden påvirket historieskrivningen og miljøernes faglige holdning. Det var middelklassens videnskabsopfattelse, der slog igennem og historie blev led i den nationale og folkelige identifikationsproces. Historie fik således en politisk funktion som identitetsskabende faktor for det nationale. Historikerne blev aktører i konstruktionen af den moderne nationalisme og nationale identiteter. Den faghistoriske interesse i det nationale medførte, at den politiske historie blev central, og at andre sider af historien blev valgt fra.

Den kulturhistoriske interesse blev nedtonet. Det blev den offentlige sfære og det politiske, der fik historikernes interesse. Den historiske disciplin fokuserede på de offentlige sider af tilværelsen. De vigtigste genstandsfelter blev staters og de centrale institutioners liv, mens andre emner blev valgt fra eller underprioriteret. Den politiske historie blev godt hjulpet frem af den nationale ånd og vandt frem på kulturhistoriens bekostning. Kritikken af Troels-Lunds værker **Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede**, som udkom 1879-1901, var hård. Holdningen var den, at historieskrivningen var uvæsentlig, hvis ikke den var "beaandet af politisk og nationalt Liv". Den politiske historie blev den fremherskende og den dagligdag, livet fra vugge til grav, til hverdag og fest, som kulturhistorien havde medtaget, blev marginaliseret. Også væsentlige historieskrivnings kvaliteter gik tabt.

Dagliglivet, familien, kvinder og børn blev forvist til privatsfæren og faldt uden for historiens genstandsfelt. Med det videnskabelige gennembrud og kildekritik skete der inden for historie en nyorientering

mod individer, fænomener og relationer i den offentlige sfære, mens privatsfæren faldt udenfor. Kvinder blev ikke defineret ud af historien, fordi historikerne var specielt patriarkalske, men fordi der i det borgerlige samfund var et skarpt skel mellem privat og offentlig. Ved at klassificere noget som historie (det offentlige) og noget som ikke-historie (det private) var historiefaget indirekte medvirkende til ved sin tavshed at gøre kvinder til ahistoriske naturvæsner. Manden blev normen, den historiske agent. Kvinder og forskellige andre marginale grupper blev enten usynlige som historiske subjekter eller blev betragtet som mindre vigtige end den politiske mand.

Politisering af videnskaben

Hvis vi nu sætter fokus på det marginale ved at synliggøre og historisere det naturlige, så viser det sig, at kroppen og kønnet har været centrale politiske felter igennem de sidste 200 års historie. Det biologiske er blevet reflekteret i historien og politikken på en måde, så der er tale om en slags bio-politik rettet mod befolkningen.¹⁷ Ved hjælp af Michel Foucaults begreb om biopolitik, inddrages emner som befolkning, erotik, børn og kærlighed i det politiske felt. Sammenknytningen af biologi og historie, som vi ser hos Foucault, udvider også historiefagets genstandsområde.¹⁸

Forplantning har været genstand for stigende interesse i det moderne samfund. I 1700-tallet begyndte en række europæiske lande at tælle befolkningen, idet den blev betragtet som en vigtig ressource. Arbejdskraft var der ikke umiddelbart mangel på. Arbejdsløsheden var høj, men i samtiden mente man, at mange mennesker ville bidrage til at holde lønnen nede. Befolkningsinteressen var af overvejende kvantitativ art: der skulle produceres flere mennesker.¹⁹

Samfundet var dog ikke interesseret i formering for enhver pris. Af hensyn til den videre forsørgelse, dvs. den sociale reproduktion, skulle børneavlen først og fremmest foregå inden for ægteskabets rammer. Fordi uægteskabeligt samliv blev kriminaliseret, medførte det mange fødsler i dølgsmål og barnedrab. I løbet af 1800-tallet skete en liberalisering af straffen for fosterfordrivelse, barnemord og uægteskabeligt samliv (lejermål) og en forbedring af livsvilkårne for ugifte mødre og deres børn. Overalt i Europa oprettedes i slutningen af 1700-tallet fødselsstiftelser, hvor ugifte kvinder kunne føde deres børn. På Fødselsstiftelsen i København kunne kvinder føde anonymt og overlade deres børn til den tilhørende plejestiftelse. De kunne så vende tilbage til samfundet, blive ærbart gift og bidrage til befolkningens formering. Formålet for Fødselsstiftelsen i København var formuleret som både socialt og humanitært, ved at hjælpe især ugifte kvinder for derved at undgå barnefødsel i dølgsmål eller direkte barnemord.²⁰

Befolkningspørgsmål optog mange af 1800-tallets reformatorer, og ikke mindst kendt er den engelske præst Thomas Malthus. Han frygtede, at der skulle blive for mange mennesker. Malthus havde fattet, at det var sene ægteskaber og de deraf følgende færre børn, der var baggrunden for, at "det moderne Europa" adskilte sig fra resten af verden i befolkningsmæssig henseende. Den europæiske befolkningsvækst var mere behersket end tilfældet blev senere i udviklingslandene, og det skabte et økonomisk overskud. Det gjorde det lettere at få jordens afkast til at strække til, ligesom en lavere fødselsrate ofte havde en positiv indvirkning på dødeligheden. Malthus's frygt var alligevel, at befolkningen skulle formere sig så stærkt, at der ikke kunne skabes det fornødne ernæringsgrundlag. Hans pessimistiske befolkningsteori gik ud på, at en befolkningstilvækst til enhver tid ville opsluge væksten i landbrugsproduktionen. Der ville overleve flere mennesker, og så ville der igen opstå en mangelsituation. Overbefolkning blev efterhånden betragtet som et problem.²¹

Langt op i 1800-tallet var det uhyre almindeligt at forklare sociale og økonomiske problemer med overbefolkning. Industrialisering havde skabt en lang række sociale problemer, herunder en stor gruppe fattige. Men i samtidens selvforståelse skyldtes fattigdom, at der var for mange om det arbejde, der var. Det tog nogen tid, inden det gik op for folk, at problemet ikke lå i overbefolkningen, men i den konkurrence, som industrialiseringen havde medført. Arbejdsgiverne antog simpelthen den arbejder, der skulle have mindst i løn.

I løbet af anden halvdel af 1800-tallet brød der langsomt en ny opfattelse af de fattige frem. Den prostituerede sypige, som vi kender fra litteratur og kunst, kan illustrere denne udvikling. Hun blev et chock for den engelske befolkning. Da journalisten Henry Meyhew i 1849 til 1850 skrev en række artikler i en stor engelsk avis under overskriften **Arbejde og fattigdom**, fortalte han bl.a. om den fattige Magdalen, som knoklede hele dagen med at sy, og som alligevel og meget mod sin vilje måtte gå på gaden. Det brød med folks opfattelse, som var, at det mere eller mindre var folks egen skyld, når de var fattige. Det overraskende med Magdalen var, at hun gerne ville men ikke kunne forsørge sig og sit barn på hæderlig vis. Hun prostituerede sig af nød.²²

Den hæderlige arbejder, som gerne ville arbejde, var en nyopdagelse for det engelske borgerskab. Og det samme gjaldt Meyhews forklaring på fattigdom, som han ikke mente skyldtes overbefolkning men konkurrence. Artikelserien var en af de første økonomiske og sociologiske undersøgelser af fattigdommen. Ved hjælp af videnskabelig klassifikation - en fremgangsmåde hentet fra bl.a. botanik - var Meyhew nået frem til at definere en fattigdomslinje. Til de fattige hørte de personer, hvis indkomst ikke var tilstrækkelig til at opfylde deres behov. For os er det en selvfølgelig definition, men det var nyt dengang. Det var ikke let at erkende, at arbejderne fik for lidt i løn;

men kendsgerningen var, at de ikke kunne ernære sig. Mange undersøgelser fra slutningen af 1800-tallet kunne faktisk påvise, at op imod halvdelen af arbejderfamilierne i de store engelske industribyer sultede.²³

Disse undersøgelser var med til at ændre opfattelsen af fattigdom, hvilket banede vejen for en tiltro til, at det var muligt at gribe ind over for kapitalismens følgevirkninger. Forholdene på arbejdsmarkedet kunne forbedres og reguleres, så arbejderne fik en ordentlig løn og rimelige arbejdsforhold. Og hvor man tidligere helt havde overladt det til filantropien at afhjælpe nøden og fattigdommen, blev det nu et offentligt anliggende. Statsinterventionismen blev midlet til at undgå arbejderklassens totale udbytning. De fattige blev ikke længere opfattet som en politisk trussel, men som et socialt problem og sociale problemer kunne løses.

Denne ændrede opfattelse slog igennem omkring århundredskiftet i dele af Vesteuropa. Var det i produktionen modsætningen og de potentielle konflikter var, var det i reproduktionen, at løsningen skulle findes.²⁴ Vejen frem blev en forbedring af den sociale reproduktion, hvilket er udtrykt i Foucaults begreb om bio-politik, som en politik rettet mod befolkningen og med udgangspunkt i det biologiske og dets samspil med det samfundsmæssige. Efterhånden som befolkningen blev opfattet som et politisk og økonomisk problem og ønsket om at påvirke og forbedre befolkningen og regulere den menneskelige reproduktion opstod, kom køn, seksualitet og forplantning i centrum.

Da laissez-faire politikken i de vestlige lande afløstes af statsinterventionisme i slutningen af 1800-tallet, fik videnskaben og lægevidenskaben betydning for samfundet, for befolkningen i al almindelighed og i særdeleshed for sundheds- og socialpolitik.²⁵ Interventionismen byggede på det synspunkt, at lovgiverne skulle reformere samfundet

ved hjælp af videnskaben. Både almindelige mennesker, som kastede sig over filantropi, politikere og eksperter troede på, at den forståelse, som blev resultatet af at anvende den moderne sociale videnskab, ville fjerne klassekonflikter og samfundets problemer. Videnskaben kom til at spille en stor rolle i Europas bevægelse hen imod velfærdssamfundet, der repræsenterede en måde at løse den klassekonflikt på, som mange frygtede. Der var en udbredt tiltro til, at videnskaben kunne løse de truende sociale problemer, som fulgte i industrialiseringens kølvand. Videnskaben skulle være med til at producere den bedste børneavl, de bedste borgere, og her blev kvinden som mor kernen bag bestræbelserne på at intervenere i folks liv. Dette må ses i sammenhæng med, at befolkningen blev centrum for stærk politisk interesse.

Intet mindre end en videnskabelig revolution fulgte efter den industrielle revolution i den vestlige verden, og påvirkede folks daglige liv. Den moderne bevidsthed og den moderne måde at tænke på blev til i anden halvdel af 1800-tallet. Et led i denne udvikling var sekulariseringen, verdsliggørelse af livet. I århundreder havde religionen været det vigtigste element i menneskenes liv. Det var religionen, der havde organiseret tilværelsen fra fødsel til grav, og som gav folk meningen med livet og døden. Det var præsterne, der i 1700-tallet havde fået som opgave at tælle de nye samfundsborgere. Men havde det blot været få årtier senere, havde det sandsynligvis været lægen. Efterhånden blev det videnskaben og lægerne, som fik adgang til især kvinders biologi og dermed også mulighed for at fortolke biologiens og reproduktionens betydning.²⁶

Mens kikkerten havde givet adgang til stjernerne i den ydre natur, kunne mennesket, nærmere betegnet lægen, ved hjælp af mikroskopet trænge ind i den indre natur, ind i kroppen for der at gøre opdagelser, for at finde ud af, hvordan forplantning foregik. Zoologen Karl von Baer opdagede f.eks. i 1827 ægget i ovariets follikel, og i 1876

fastslog Oscar Hertwig, at befrugtning kom i stand ved en sammen-smeltning af æg- og sædcelle. Med kendskabet til ægget var grunden ikke kun lagt til den moderne embryologi, men også til en ny kvindelighedsopfattelse.²⁷ I 1800-tallets lægevidenskab opstod den opfattelse, at reproduktiviteten og forplantningsevnen var konstituerende for kvindelighed. Æggets opdagelse og en række andre nye medicinske teorier medvirkede til at give kvinder en aktiv rolle i avlingsprocessen.

Videnskaben bidrog til at gøre op med opfattelsen af, at kvinder på alle områder af livet var ringere end mænd, en tankegang, der fra Aristoteles var blevet videreført op igennem middelalderen. Kvinder blev tilkendt en identitet og et område af tilværelsen, hvor de ovenikøbet mentes at være bedre end mænd. Kvinder kunne som mødre blive borgere og få stemmeret i det moderne samfund. På andre områder var denne humanisering og menneskeliggørelse af kvinder med til at begrænse deres muligheder. Den reproduktive evne kom til at totalisere kvinders liv fra vugge til grav. Småpiger måtte ikke gå for tidligt, det kunne gå ud over de indre organer. Senere måtte de ikke læse zoologibøger og kærlighedslyrik. I puberteten måtte de helst slet ikke læse, ifølge en dansk gynækolog Frantz Howitz, som i 1892 udgav en oplysningsbog om kvindehygiejne: **Bidrag til en Sundheds-lære for Kvinder**. Lægerne hævdede, at reproduktivitet stod i modsætning til både intellektualitet og seksualitet. Hjernens udvikle sig samtidig med ovarierne, og kvinder blev betragtet som dummere end mænd. Kvinder kunne, fordi de skulle være mødre, ikke blive ret meget andet end det. På den måde blev anatomen til skæbne. Lægernes tolkning af kvinders reproduktive biologi indeholdt også idealer, værdier og moral og fik samtidig sociale konsekvenser. At kvinder og reproduktion blev så tæt knyttet sammen var ikke kun et biologisk forhold, men også et ideologisk. Det er på den måde, at videnskaben er med til at formidle noget ud over sig sig, formidle

noget mere end videnskabelige resultater, nemlig kultur, værdinormer og dele af et verdensbillede.²⁸

Seksualiteten kom til at spille en overordentlig stor rolle i defineringen og organiseringen af kønsforholdene, måske fordi seksualiteten blev betragtet som tæt forbundet med "naturen", således at lægerne troede, at det var her, de især kunne finde sandheden om kønnet.²⁹ Sandheden om vores væren kunne søges i seksualiteten, der mentes at være en biologisk kraft, der lå gemt i kønsorganerne. Kvindens essens blev legemliggjort i seksualiteten. Men selv om kvinder var underlagt den seksuelle funktion, blev de ikke betragtet som seksuelle væsner. Ifølge den medicinske litteratur havde mænd en kønsdrift, men kvinders drift burde i højere grad rettes mod reproduktion og forplantning. Kvinders kønsdrift blev snarere kanaliseret over i moderinstinktet og mentes at være nøje knyttet til ønsket om børn og hjem og mindre direkte rettet mod seksualitet. Den kvindelige krop kom til at spille en rolle i en række sociale og politiske diskurser. Da teorien om, at forplantning fandt sted i forbindelse med seksuel stimulering, blev afløst af en teori om spontan og regelmæssig ægløsning, blev det muligt at benægte den kvindelige seksualitet og erstatte seksualdriften med moderinstinktet.³⁰ Den normale kvinde blev betragtet som begærløs og asexuel. Manden repræsenterede seksualitet, kvinder stod for fertilitet og reproduktion. Tolkning af kvinders reproduktive biologi var således med til at løse et ideologisk og samfundsmæssig problem, nemlig 1900-tallets kvindespørgsmål: Hvad skulle der blive af kvinder i det moderne samfund, hvor de produktive funktioner blev trukket ud af hjemmet og familien? De måtte have en ny identitet, som varetager af de resterende funktioner i privatsfæren, som enten direkte eller indirekte var forbundet med kønnet: føde børn, opdrage børn og yde omsorg for dem og manden.³¹

Når vi undersøger fænomener som fattigdom, er det kun den ene side af historien at finde ud af, hvad fattigdom var og hvor fattige folk var; lige så vigtigt er det at finde ud af, hvordan fattigdom blev fortolket i samtiden. Det samme gælder fænomener som køn, klasse og race, som også blev fortolket og italesat. En sætten i tale, der også var ensbetydende med skabelse af sociale identiteter og en essentialisering. Den kvindelige identitet blev knyttet sammen med natur. I og med at der skete en naturalisering af kvinde-kønnet, blev kvinder forvist fra politik til privatsfæren, men blev tilbage som repræsentation i en sfære, der blev fortolket som maskulin og offentlig.

Fra befolkningspolitik til socialpolitik og racehygiejne

I alliance med videnskaben blev socialpolitik omdrejningspunkt i det moderne samfunds politiske løsninger og en måde at organisere og regulere kapitalismen på. Ikke kun kønnet, men også befolkningen og befolkningens kvalitet, blev genstand for et ordensprojekt kaldet den moderne hygiejne eller socialhygiejne, et projekt, som ikke blev opfattet som politisk, men videnskabeligt og objektivt, som ren videnskab uden reference til etik, ideologi, moral og politik.

Motivet bag det moderne samfunds befolkningsinteresse var ikke udelukkende hensynet til borgerne, bag ved lå også nationernes interesse i arbejdskraft og soldater. I den nyopdukkede industri var der behov for arbejdere, og samtidig voksede nationalstaternes imperialistiske drømme. Kvindens rolle blev som moren bag soldaten, og som opdrager af den kommende arbejdskraft. En aggressiv befolkningspolitik kom bl. a. til udtryk i forbindelse med nationalstaternes etablering. Efter at Frankrig havde tabt til tyskerne i 1871, blev der givet mange forskellige forklaringer på nederlaget. En af dem var, at der var færre franskmænd end tyskere. Frankrig var det land i Europa, hvor børnetallet var begyndt at falde allerede i begyndelsen af 1800-

tallet. Det faldende børnetal blev betragtet ikke så meget som et moralsk men som et politisk problem. Længe før 1. Verdenskrig var der således indledt en "befolkningskrig" mellem Frankrig og Tyskland. I dag er det tydeligt, at Frankrig - ved at reducere børnetallet - introducerede det moderne ægteskabs- og fertilitetsmønster, som resten af Europa begyndte at efterligne fra slutningen af 1800-tallet. Men adskillige årtier ind i dette århundrede blev faldet i befolkningstallet oplevet som et stort problem. Der blev udviklet to strategier: betoning af moderskabet var den ene, og eugenik den anden.³²

I England frygtede mange, hvad der ville ske, hvis landet kom i krig med et andet land. Ville arbejderklassen, som blev betragtet som "den anden nation" i nationen, falde landet i ryggen. Boerkrigen (1899-1902) viste, at der på det punkt ingen grund var til bekymring. Arbejderklassens sønner meldte sig hellere end gerne til krigstjeneste. Der var bare det ved det, at en meget stor del af dem måtte kasseres. De var tandløse, hulbrystede, platfodede, de var i enhver henseende undermålere og kunne ikke engang gøre tjeneste som kanonføde. Boerkrigen var med til at afsløre den britiske races elendighed og medførte bagefter selvransagelse. Da krigen var slut, tog en af generalerne affære og krævede forholdene forbedret på hjemmefronten. Kanonen blev rettet mod mødrene, som fik skylden for tingenes elendige tilstand. Kritikken blev ikke rettet mod fattigdommen, selv om adskillige undersøgelser af fattigdommen havde skabt viden om, at når arbejderklassens unge mænd måtte kasseres som soldater, var det fordi, de var underernærede. Selv om det var kendt, at den høje spædbørnsdødelighed skyldtes, at mødrene ikke fik nok at spise under graviditeten, blev årsagen angivet som mødrenes ligegyldighed. De skulle løse disse fattigdomsproblemer med større omsorg og ved at tage sig bedre af deres børn, måske med lidt hjælp fra staten.

Kvindens fertilitet blev et centralt politisk felt, og her tog mange af velfærdssamfundets reformer sit udgangspunkt. Mange kvinder, f.eks. Helene Stöcker i Tyskland og Ellen Key i Sverige, var medvirkende til at anbringe moderskabet på den offentlige scene.³³ Sålænge politiken endnu ikke var blevet statslig og officiel, var der en tendens til at kvinder deltog mere aktivt. Kvindespørgsmålet blev et velfærdspolitisk spørgsmål, hvor kvinder var aktive. I de første fire årtier af dette århundrede blev forholdene for mor og barn i Danmark reformeret med barneplejestationer (fra begyndelsen af århundredet), indførelse af sundhedsplejerskeordningen (i slutningen af 1930'erne), bedre muligheder for at føde på hospital (især efter 1945).³⁴ Man kan godt tale om en spædbarnsvelfærdsbevægelse, som omfattede de fleste vestlige lande, måske især de nordeuropæiske fra omkring århundredskiftet.

Det var videnskaben og ikke religionen, der blev midlet til at forbedre befolkningens kvalitet, og mødrene blev målgruppen. Moderen og husmoderen kom til at spille en hovedrolle i bestræbelserne på at forbedre befolkningens kvalitet - sunde familier og sunde børn. Orden, renhed og renlighed blev nye dyder. I den moderne vestlige verden blev det videnskaben, der kom til at strukturere det daglige liv.

Fattigdom blev efterhånden opfattet mere som et socialt problem end som et politisk problem, og det placerede kvinder centralt i en løsning. I den udformning af socialpolitik, som tog form mellem 1880'erne og 1930'erne, var arbejderklassekvinden i fokus, og blandt de aktive var filantropiske og feministiske grupper og arbejderkvindeorganisationer.³⁵ Kvinder deltog også i kvalificeringen af moderen og husmoderen. Projektet blev en succes. Det lykkedes at skabe børn af en bedre kvalitet, og det lykkedes ret hurtigt.

Moderskabets politiske betydning og relevans viste sig i 1920'erne og 1930'ernes bestræbelser på at udforme en befolkningspolitik og en socialpolitik. Yvonne Hirdman har vist, hvorledes velfærdspolitikken hvilede på videnskabelighed og ekspertise. Moderskab og husarbejde skulle hvile på videnskabelig grund og var noget, der skulle læres. Det blev således eksperterne, der overtog områder, hvor kvinder tidligere havde haft indflydelse.³⁶ Kvinders ringe repræsentation i de højeste uddannelseslag fik betydning i den statslige politiks kommissionsvæsen, hvor borgerne blev inddraget som eksperter i administrationen. Men selv om politiken på mange måder omhandlede kvinder i f.eks. 1920'erne og 1930'erne, blev de ikke inddraget i udvalgsarbejdet som eksperter. De nye forestillinger om kompetence og professionalisme hindrede kvinder i at deltage som konkrete kvinder, samtidig med de var tilstede i politikken som "kvinde". Kvinder blev ikke repræsenteret i politik, samtidig med at køn indgik som repræsentation.

Billeder af køn indgik også i den nazistiske ideologi. Den højere vurdering af moderskabet var kun en af de strategier, som befolkningen udviklede, racehygiejne var en anden, som især kom til udtryk i mellemkrigstidens fascistiske lande, men som havde været almindeligt udbredt omkring århundredskiftet. Der var på det tidspunkt et udbredt ønske om en hygiejne for befolkningen til forbedring af dens kvalitet og menneskers livsforhold. Mange diskuterede alvorligt ønskeligheden af at aflive stærkt handikappede nyfødte. Såfremt læge og forældre var enige om det, skulle det i håbløse tilfælde være muligt at give aktiv dødshjælp. Racehygiejniske argumenter blev benyttet i mange sammenhænge, og af mange forskellige grupper, af konservative og socialister, af reaktionære og radikale langt op i dette århundrede. Jonathan Leunbach og Thit Jensen, som i 1920'erne arbejdede sammen i Foreningen for Seksual Oplysning, der gik ind for børnebegrænsning, var begge racehygiejnikere. K.K. Steincke, hvem vi har socialreformen i 1933 at takke for, var det ligeledes. Hvem var

det ikke? Skønt mange var overbeviste racehygiejnere, var de dog ikke nazister.

Med den nazistiske befolkningspolitik afsløredes konsekvenserne af racehygiejnen. Befolkningspolitikken blev knyttet sammen med både præmiering og forbud. I Italien og Tyskland men faktisk også i Frankrig uddeltes moderskabsmedaljer til kvinder, der fødte mange børn. Efter nazisternes magtovertagelse i Tyskland i 1933 var vejen banet for en mere aktiv og racistisk befolkningspolitik, der efterhånden kom til at omfatte tvangssterilisation, euthanasie - medlidenhedsdrab af handicappede og "uværdige", og masseudryddelserne i koncentrationslejrene. Disse initiativer skulle medvirke til at forbedre den tyske race. Den racehygiejniske befolkningspolitik overlevede ikke 2. Verdenskrig, hvor den mere socialpolitiske orienterede befolkningspolitik tog over. Faktisk forsvandt de deciderede befolkningspolitiske bestræbelser i den vestlige verden, idet den samfundsmæssige udvikling på det tidspunkt havde fjernet behovet for en befolkningsforøgelse.

Sammenfatning

Da jeg skrev **Kvindekøn** i 1987 var en af mine teser, at kvindespørgsmålet ikke blot havde været genstand for politik men også for videnskab, og at kvindespørgsmålet snarere havde fundet en videnskabelig end en politisk løsning.³⁷ Tesen var, at kvinder i 1800-tallet var blevet en del af naturhistorien frem for kulturhistorien.³⁸ Lægevidenskaben, som fik kroppen og kønnet som genstandsområde, havde på den måde været med til at konstruere en bestemt kvindelighedsopfattelse. Der var i og for sig tale om et politisk projekt, hvor det politiske lå i naturaliseringen, i at køn og natur blev knyttet sammen. Videnskaben overtog moralens rolle, idet videnskabelige kategorier indeholder en moralsk dimension. Kønforskelle blev så at sige udtrykt

i et videnskabeligt sprog. Lægevidenskaben kunne fortælle en historie om forskel ikke blot mellem køn men også med hensyn til klasse, race, alder m.v. På et plan så det ud som om den politiske ligestillingsopfattelse, som også var del af samfunds ideologien og samfundspolitikken, blev modificeret af en forskelsideologi, der fastholdt et hierarkisk forhold mellem de forskellige grupper. Oprindeligt troede jeg, at den lægevidenskabelig kønsideologi var konservativ, men den var faktisk moderne. Forskelsideologien passede på mange måder sammen med den samfundsmæssige udvikling i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet.

Hvad jeg ikke så direkte, var at videnskaben fik en betydning for den officielle politik. Politisering af videnskaben skete ved, at befolkningen blev opfattet som et økonomisk og politisk problem. Det betød, at familier med børn efterhånden blev et socialpolitisk anliggende, at befolkningspolitik blev til socialpolitik, og at udformningen af politikken hvilede på videnskab. Køn spiller således en vigtig rolle i den moderne politiske historie. Når kønnets betydning for politikens udformning i det moderne samfund har været svær at gennemskue, hænger det sammen med, at kønnet er blevet betragtet som et biologisk forhold, noget der angik privatlivet. Politik derimod blev opfattet som et offentligt og udelukkende maskulint anliggende. Ved at se på køn som en social konstruktion afnaturaliseres og historiseres kønnet. Fordelen ved at se køn som social konstruktion er, at det tvinger os til at afsløre de skjulte forudsætninger i et tilsyneladende kønsneutralt rum. Det gør det muligt at se nærmere på, hvordan kønnet har formet politik og politik køn. Dermed ændres opfattelsen af den politiske historie, politikbegrebet udvides og politik begrænses ikke udelukkende til det offentlige.

Teoretisk udvikling

Bag den udvikling som kvindeforskningen har gennemgået, ligger også en ændring i teorigrundlaget, hvor Michel Foucault efterhånden blev et supplement til de socialistiske og feministiske teorier, som tog det primære udgangspunkt i produktionen og arbejdet. Kvindeforskere forsøgte så på forskellig vis at integrere reproduktion. Hos Foucault var befolkning, reproduktion og biomagt i centrum. Så jeg havde større nytte af Foucaults teorier end af patriarkatsteorierne. Det er ikke ensbetydende med, at Foucault ikke trænger til både at blive kritiseret og suppleret, og det sker også i høj grad i disse år, hvor der udgives et hav af bøger og antologier med temaet Foucault og feminisme. Jeg har selv forsøgt at sætte diskursanalysen ind i en socialhistorisk ramme, men der gøres også forsøg på at kombinere Foucault med Martin Heidegger og Jürgen Habermas.³⁹ Det, der overordnet kendetegner mange af disse Foucault fortolkninger, er ønsket om at overskride diskursanalysen og magtanalysen, således at der også bliver plads til autonomi og frigørelse. Bagved ligger et ønske om at rehabilitere det politiske subjekt. Dette går imod Foucaults tendens til kun at se passive kroppe og til at negligere betydningen af den frihed, kvinder har opnået i det moderne samfund. Men man skal nytænke en politik uden en basis i et homogent kvindeligt subjekt, en politik, som er uden for de seksuelle kønsforskelles binaritet. Og en teori om modstand, som baserer sig på en politik, som tager udgangspunkt i forskelle.

Et andet karakteristisk træk er forsøget på at mediere på en række områder mellem hermeneutik og strukturalisme, mellem aktør og struktur og mellem historisk foranderlighed og essens. Mange kvindeforskere arbejder f.eks. i disse år med en kontekstuel eller historisk essens. Noget andet der kendetegner teoriarbejdet er bestræbelser på at undgå reduktionisme. Det er vigtigt at indkrede spørgsmålet om, hvad køn er mange steder fra, og ikke lægge sig fast

på en grundlæggende forklaring eller føle sig tvunget til at prioritere mellem f.eks arbejde og interaktion, aktør-struktur, produktion-reproduktion, ideologi-materialitet. Det er vigtigt at kunne rumme det mere komplicerede ved at skildre et fænomen mange steder fra. Dette er af nogle blevet kaldt et kompleksitetsparadigme. Denne udvikling peger også i retning af en dobbelt analysemodel, hvor studiet af sprog suppleres med studiet af samfund, hvor lighed, ulighed, magt og modmagt medtænkes. På Center for Kvindeforskning har vi udformet et forskningsprogram som dels skal undersøge kvindelighedens og mandlighedens konstruktion, dels de konkrete erfaringer og endelig kønnets betydning for samfundets organisering, altså en kombination af sprog/diskurs, samfund, praksis og politik.

Noter:

1. Foredraget bygger på **Politik, videnskab og køn**, som indgår i en rapport om temaet "Fra kvindehistorie til kønshistorie?" på Nordisk Historikermøde, Oslo, 1994. Også Bente Rosenbeck: "Kønnets grænser" i Marianne Alenius, Nanna Damsholt og Bente Rosenbeck (red.) **Clios Døtre gennem hundrede år**. København, 1994, inddrages.
2. Se Smith-Rosenberg, C.. "The New Woman and the New History". **Feminist Studies** Vol. 3, no 1/2 1975. Artiklen havde været holdt som oplæg på den første Berkshire Conference on the History of Women i 1972 og stillede et meget skarpt skel op mellem "traditionel or politically oriented women's history" og "the new women's history". Det var den nye kvindehistorie - orienteret mod ethno- og psykohistorie - der var perspektiv i ifølge Smith-Rosenberg.
3. Rosenbeck, B. og Vammen, T., "Arbejderkvinder bliver synlige". Callesen, G., m.fl. (red.), **Fremad og aldrig glemme. 10 års forskning i arbejderbevægelsens historie - Status og perspektiver**. København, 1981. Ravn, A-B., Kvinder og køn i arbejderklassens og arbejderbevægelsens historie. Jensen, O.H., Callesen, G., og Walsted, A-L. (red.), **Fremad - ad nye veje. Bidrag til diskussionen om arbejderhistorien i 1990'erne**. København, 1990.
4. Udfordringen er også kommet fra den nye kulturhistorie, som ikke ser nogen modsætning mellem kultur og politik. Den nye kulturhistorie er bl.a. blevet debateret i Den jyske Historiker. Se Marquardt, O., "Kulturbegreb og kulturhistorie i den nye jyske kulturhistorie. En kommentar". **Den jyske Historiker**, nr. 58-59, 1992.4.
5. Renaissance betød ikke det samme for kvinder og mænd, hævdede Kelly. Kvinder fik ikke de samme fordele, altså var kvinder og mænds erfaringer forskellige og den ensidige vurdering af renaissance måtte revideres og nuanceres. Kelly-Gadol, J., "Did Women have a Renaissance?" Bridenthal, R. and Koonz, C. **Becoming Visible. Women in European History**. Boston, 1977.
6. Ulla Wikander har stillet spørgsmålet: om periodiseringen af kapitalismen og industrialiseringen nu også var dækkende for kvinders liv. Wikander, U., **Kvinnors och mäns arbeten: Gustavsberg 1880-1980. Genusarbetsdelning och arbetets degradering vid en porslinsfabrik**. Stockholm, 1988, og Wikander, U., "Periodisering av kapitalismen - med kvinnor." **Arbetar-**

historia, nr. 51, 3/1989. Gro Hagemann har vendt sit eget udgangspunkt om, fra: hvordan industrialiseringen omformede forholdene mellem kønnene til: Hvilken rolle spillede køn i industrialiseringsprocessen? Hagemann, G., **Lavtlønnsyrker blir til. Kvinnearbeid og kjønnskiller i søm og telekommunikasjon 1870 - 1940**, Oslo Universitet: Historisk Institut, 1988, doktordisputats.

7. Men det betyder også, at kvindehistorie bliver relevant på en ny måde for historievidenskaben. Hvordan har køn f.eks. været med til at forme historieforskningen?
8. Dette på trods af, at et af argumenterne for, at der skulle en ny danmarkshistorie til i 1980'erne, var de mange undersøgelser af kvindernes vilkår. Det har medført, at fortiden må anskues ud fra nye synsvinkler, skrev hovedredaktøren Olaf Olsen i første bind. Olsen, O. (red.), **Danmarkshistorie**, Bind 1. København, 1988.
9. Men der var undtagelser i Politikens Danmarkshistorie, som begyndte at udkomme i 1962. Bind 12 - skrevet af Vagn Dybdahl - har på grund af sin nærmest socialhistoriske tilgangsvinkel stof med om kvinder. Da jeg i min studietid opgav bogen som bredt værk, var det ikke det store afsnit Sorgløse Tider, men den politiske historie der skulle opgives.
10. Hvidt, K., **Det folkelige gennembrud og dets mænd**. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie. Bind 11, København, 1990.
11. Titlen på bind 11 skjuler ikke, at denne historie handler om mænd. Historien om både det ene og andet gennembrud er nemlig ofte fortalt i menneskehedens navn men med manden som norm. Med måske er mænd her brugt på samme måde som folketingsmænd, formænd etc. som også betegner kvinder?
12. Scott, J.W., **Gender and the Politics of History**. New York, 1988:2.
13. Mary Poovey har vist, hvordan billeder af køn indgik i udviklingen af Englands sociale institutioner, i organiseringen af økonomi og lovgivning og medvirkede til at rationalisere landets imperialistiske ambitioner. Hun påpeger vigtigheden af at analysere "kvinde" og kvinder. Det betyder, at "kvinde" er en position i den dominerende symbolsk og binære orden, men at der også findes historiske kvinder, som afslører forskellene i en universel kategori, som har knyttet kønnet tæt til natur.

Poovey, M., **Uneven Developments. The Ideological Work of Gender in Mid-Victorian England**. London, 1989. Poovey, M., Feminism and Deconstruction. **Feminist Studies**, 14, No. 1, 1988.

14. Carroll Smith-Rosenberg fastholdt i lang tid modsætningen kultur og politik. Politik var mindre vigtig end kultur. Se Dubois, E. m.fl. "Politics and Culture in Women's History: A Symposium". **Feminist Studies**, No. 6, 1980. Alligevel er det den politiske historie, der har domineret i hendes sidste artikler. Se Smith-Rosenberg, C., "Dis-Covering the Subject of the "Great Constitutional Discussion", 1786-1789". **The Journal of American History**. Vol. 79, No. 3, 1992. Smith-Rosenberg, C., "Captured Subjects/Savage Others: Violently Engendering the New American". **Gender and History**. Vol. 5, No. 2, 1993. Smith-Rosenberg holdt på den 9. Berkshire Conference i 1993 et oplæg med titlen "Feminizing the Political Subject: Political Agency and Representation in the New Nation". Der er således sket en udvikling, jvf. note 8. Carroll Smith-Rosenberg, som i 1970'erne og 1980'erne afgrænsede kvindehistorie i forhold til politisk historie, forsøger i sine analyser af den nye amerikanske identitet i 1700-tallet at inddrage køn. Den amerikanske identitet opstår ikke kun gennem positiv definition men også ved negativt at definere en række andre: amerikanske afrikanere, indianere og kvinder. Definitionen af disse andre er med til at afgrænse det politiske menneske. Kvinder og kønnet indgår således i den politiske proces. Smith-Rosenberg bevæger sig fra "political theory to cultural theory, from the history of political ideas to the history of political rhetoric". Smith-Rosenberg, 1992: 845. I stedet for at analysere, hvordan den amerikanske forfatning bliver til, analyserer hun, hvordan nye politiske subjekter konstitueres. Mens kønnet integreres i den politiske historie, forsøger hun også at integrere det politiske i sine kvindehistoriske analyser, som når hun sætter 1800-tallets kvindelige reformbevægelse i relation til den mandlige politiske diskurs. "In short, to understand late nineteenth-century feminist sexual rhetoric, we must read it as responsive to, indeed rooted in, eighteenth-century republican rhetoric - that is in at decidedly male political discourse". Smith-Rosenberg, C., "Exploring the Feminine Erotic: Some Reflections on the Social Purity Movement in the 19th Century America" p. 6. Oplæg på Det IV. Nordiske Kvindehistoriemøde, Finland 1993.
15. Rosenbeck, B., **Kroppens politik. Om køn, kultur og videnskab**. København, 1992:127.

16. At betragte videnskaben som social konstruktion er især udbredt inden for naturvidenskaberne. Her foregår således i disse år en meget radikal videnskabskritik, hvor forskere går på feltarbejde i de naturvidenskabelige laboratorier og kommer tilbage og fortæller, at også her foregår der fortolkninger. Hermeutik er således ikke forbeholdt de humanistiske videnskaber hverken på godt eller ondt, for i fortolkningen ligger også det subjektive monemt, som naturvidenskaben har forsøgt at gøre sig fri af. Samtidig viser det sig, at der måske ikke kun er tale om forskelle mellem de humanistiske og de naturvidenskabelige områder, men i høj grad også om ligheder.
17. Jeg bygger i det følgende på Rosenbeck, B., **Kvindekøn. Den moderne kvindeligheds historie 1880-1960**. København, 1987. Lützen, K. og Rosenbeck, B., **Den moderne tid**. Bind 5 i Det europæiske hus. København, 1992 samt Rosenbeck, 1992.
18. M. Foucaults analyse af sammenhængen mellem viden og magt har jeg benyttet i mine analyser af kvindeligheden som historisk kategori. Især Foucault, M. **Seksualitetens historie 1. Viljen til viden**. København, 1978 (org. 1976).
19. Rosenbeck 1987:155ff.
20. Rosenbeck, 1987:214ff.
21. Lützen og Rosenbeck, 1992:139ff.
22. Lützen og Rosenbeck, 1992:88 ff.
23. Lützen og Rosenbeck, 1992:98. Der tænkes her bl.a. på Charles Booths' og Seebom Rowntrees' undersøgelser fra henholdsvis 1885 og 1901.
24. Hirdman, Y. **Att lägga livet till rätta - studier i svensk folkhemspolitik**. Stockholm, 1989:169. Se også Hirdman, Y. m.fl. **Demokrati och Makt i Sverige. Maktutredningens huvudrapport**. SOU, 44, 1990.
25. Lützen og Rosenbeck, 1992:11ff.
26. Rosenbeck, 1987:155.
27. Rosenbeck, 1992:11ff.

28. Jordanova, L., **Sexual Visions. Images of Gender in Science and Medicine between the Eighteenth and Twentieth Centuries**, Herfordshire, 1989. Jordanova har forsøgt at kombinere kultur- og socialhistorie i en essaysamling, som omhandler de biologiske og medicinske videnskaber imellem 1700- og 1900-tallet. Gennem en analyse af videnskabelig og populær medicin og biologi, skulpturer, anatomiske voksmodeller, malerier, digte og fiktion forsøger hun at beskrive videnskabens kultur. Jordanova ser ikke på den videnskabelige forskning, teoriudvikling eller på professionalisering, men på de medicinske ideer, som hun ikke opfatter som ideologi, men som formidlere: "mediations". Den medicinske videnskab formidler mere end sit indhold, f. eks. kønsroller, kønsforskelle og social stabilitet. Hun ønsker at fastholde socialhistoriens konkrethed, men ønsker at tage analysen af ideer alvorligt. Videnskabelige ideer kan ikke adskilles fra det sprog, de udtrykkes i, ligesom billeder spiller en central rolle i videnskabelig tænkning.
29. Rosenbeck, 1987:93ff.
30. Rosenbeck, 1987:96.
31. Det kan diskuteres om forskelsbiologien altid er undertrykkende, eller om den er politisk ambivalent. Se f.eks. Laqueur, T. *Orgasm, Generation and the Politics of Reproductive Biology*. I: Gallagher C. & Laqueur, T. & (eds.). **The Making of the Modern Body: Sexuality and Society in the Nineteenth Century**. Berkeley, 1987 og Offen, K. *Defining Feminism: A Comparative Historical Approach*. **Signs**, Vol. 14, No. 1, 1988. Synspunktet er at biologiske argumenter kan benyttes til at støtte såvel en indsnævring som en udvidelse af kvinders sociale horisont.
32. Lützen og Rosenbeck, 1992:195.
33. Ifølge Offen, 1988 var moderskabsbevægelsen betydningsfuld overalt i den vestlige verden, og et eksempel på, at kvinders politiske aktiviteter tager andre former, end dem vi kender fra studiet af mænds politiske aktiviteter. Se Ida Bloms oplæg i denne rapport.
34. Rosenbeck, 1987:163.
35. Riley, D. **"Am I that Name?": Feminism and the Category of "Women" in History**. London, 1988.
36. Hirdman, 1989 og Hirdman, 1990.

37. Rosenbeck, 1987:40.
38. Fordi kvinder blev forvist til privatsfæren og naturaliseret, blev de ikke del af de sociale videnskaber, som således negativt var med til at definere kvinder som natur. Det der ellers kendetegnede de sociale videnskaber på dette tidspunkt var, at en lang række fænomener blev flyttet fra naturen og ind i samfundets historie. Det statiske verdensbillede blev erstattet af et foranderligt. Men det historiseringsprojekt som f.eks. både Karl Marx og Auguste Comte stod for, kom ikke til omfatte kønnets. Køn blev betragtet som et biologisk forhold. Lützen og Rosenbeck, 1992:38
39. Se dels Rosenbeck, 1992:92 og 106. Desuden kan især henvises til McNavy, L. Foucault and feminism. London 1992.

I FREIA's tekstserie er udkommet:

1. Karin Widerberg: Udfordringer til Kvinneforskningen i 1990'erne - foredrag på Center for Kvinneforskning i Aalborg 10.5, 1990.
2. Feminist Research. Aalborg University. Report 1976-1991, 1992.
3. Ann-Dorte Christensen: Kvinder i den nye fredsbevægelse i Danmark - mellem køkkenruller, resolutioner og teltpæle, 1992.
4. Ulla Koch: Uformel økonomi og social arbejdsdeling - en fortælling om tværfaglighed og det umuliges kunst, 1992.
5. Marianne Rostgaard: Kvindearbejde og kønsarbejdsdeling i tekstilindustrien i Danmark ca. 1830 - 1915, 1992.
6. Inger Agger: Køn og krænkelse - om politisk vold mod kvinder, 1992.
7. Margrethe Holm Andersen: Heks, hore eller heltinde? - et case-studie om tanzanianske kvinders politiske deltagelse og kønsideologier i forandring, 1993.
8. Ulla Koch: A Feminist Political Economics of Integration in the European Community - an outline, 1993.
9. Susanne Thorbek: Urbanization, Slum Culture, Gender Struggle and Women's Identity, 1993.
10. Susanne Thorbek: Køn og urbanisering, 1994.
11. Poul Knopp Damkjær: Kvinder & rektorstillinger - et indlæg i ligestillingsdebatten, 1994.
12. Birte Siim: Det kønnede demokrati - kvinders medborgerskab i de skandinaviske velfærdsstater, 1994.
13. Anna-Birte Ravn: Kønsarbejdsdeling - diskurs og magt, 1994.
14. Bente Rosenbeck: Med kønnet tilbage til den politiske historie, 1994.

FREIA, Center for Kvindeforskning i Aalborg, er en tværfaglig organisering af kvindeforskere ved Aalborg Universitet, med tyngdepunkt på det samfundsvidenskabelige fakultet, inden for antropologi, historie, sociologi, politologi, økonomi og udviklingsstudier. Det nuværende forskningsprogram "Kønsrelationer, magt og identitet i et udviklingsperspektiv" er ramme om en række individuelle projekter. FREIA er en del af Institut for Samfundsudvikling og Planlægning.